

تورک تاریخ انجمنی

مجموعہ سی

مضمومات

آچورا اوغلی یوسف	• • • • •	عثمانی دولتی عمومی حربده بیطرف قالابیلر میدی ؟
خلیل ادھم	• • • • •	مصر فتحی مقدمانہ عائد مہم برویقہ
ابن الامین محمود کمال	• • • • •	مشاہیر مجہولہ
نجیب عاصم	• • • • •	خواجہ تحسین
علی فؤاد	• • • • •	مصر والیسی محمد علی پاشا
حسین حسام الدین	• • • • •	منلا فناری
ابن الامین محمود کمال	• • • • •	« نفی » یہ دائر
احمد رفیق	• • • • •	انجمن راپوری

آدرہس : استانبول ، دارالفنون بناسی داخلندہ ، تورک تاریخ انجمنی

آبونہ قیدی ایچون انجمنہ مراجعت اولونور

استانبول — دولت مطبعہ سی

1928

فیثانی 75 غروش

خواجہ تحسین

بزدہ تام معناسیلہ ترجمہ حال یازلامش دیہیلیرم. واقما کتبخانہ نر مزده بر جوق ترجمہ حال کتابلری وار. بونلر ده اسملری کچن ذاتلرک اکثریا دوغدوغی تاریخ کوریلہ مزاوندن سوکره فلان وفلان تاریخلر ده شور تبهره ویا مأموریتلرہ کجدی وفلان تاریخلر ده ارتحال ایلدیکی یازیلیر. بو اویلہ بر چرچیو ده که بوکا اپی، کوتو و بیطرف هرذات ویا شخص کیره بیلیر و یازیق که بونلر بر برندن آیرد ایدیله مز. بنجه بر آدامک بر جماعتده کی موقی، اپی ویا کوتو، جماعت ایچنده، جماعته قارشى کوستردیکی ایشلرله اولچیلور، و اوکا کوره حقنده بر حکم ویریلیر. بوراده مقصد ترجمہ حال اصولنی عرض ایتمک دکل، بر بو یوک عالممز حقنده یازاجم بر قاج صحیفه ایچون بر کر زکاه بولمقدر.

استانبوله ۱۲۹۳ سنه سی شعبانی سوکلر نده کلام. یعنی عبدالحمیدک جلوس ابتدکی آی ایچنده.

ایشته او تاریخلر ده کتابچی دکانلر نده، اوتده بری ده پنبه کاغد اوزرینه تعلیق خط ایله طاش باصمه سی بر لوحه بنم کبی ادبیات مراقیلیرنی جلب ایدر ایدی. بولوحه ده شو قطمه یازمش ایدی:

کتاب عالمک اورا قیدر اباد نامدود سطور حادثات دهر در اعصار نامدود
باصیلمش دستکاه لوح محفوظ طیمتده بحم لفظ معنی دار در عالمده هر موجود

ایشته بو قطمه خواجہ تحسینک پارسده ایکن نظم ایدوب آرقاداشی وحدتینک یازدینی شی ایدی.

ینه او ائاده غالباً شاعر کاظم پاشانک:

مکتب و مدرسه ده فقه قرائت برینه او قومق شمدی فرانسجه عبادت کیدر.

و

آرشونی، اندازہ بی مترویه تحویل ابتدیلر خواجہ تحسین اسمنی مترویه تبدیل ابتدیلر

کبی اوزونلی قیصلی بیتلر، غزللر خلق آغزینہ دوشمش ایدی.

دولت روسہ حربی ایلہ مشغول اولدیغندن ایشر سکتہ یہ اوغرادینی کبی عسکری مکتبلرده کی خوجالارک چوغی حربده اولدیغندن مکتبمزده انضباط و تدریسات گوشه مشدی . بومناستله فرانسزجه درسی الکاهیتسز برشی اولمشدی . بوندن طبیعی دیلزک زوکورتلکنی بیان و علم ایچون بر اجنبی دیلی اوکره نله سنه لزوم حس ایدنلر وار ایدی . ایشته مناستر اعدادیسی برنجیسی سامی (پاشا) ایله برلکده باد هوا بر فرانسز خوجاسی آرارکن شمدی مدرسه الحظاطین اولان مدرسه ده باشی صاریقلی و ثوابنه درس او قودور بر خوجا یاقه لادق . پوخوجا او قدر ذمنی دویدیفمز خواجه تحمین ایدی .

کیتدک النی اوپدک . بزه برر صندالیه کوستردی . قبول ابتدیکی اوطه ، شمدی بازی سرکیسی اولان دکانک اوستنده کی بویوجک بر اوطه ایدی . پنجره لارک اوکنده آلاتورقه دوشه لی بر سدر قوش قارشینده کی جامکانده کتابلره دولدورلش ایدی . دیوارده آصیلی بر لوحه ده ده :

Une place pour chaque chose et chaque chose a sa place

خواجه نک کتابلری بوتون فرانسزجه دن عبارت کبی ایدی ، چونکه کنیدیسی کتبخانه لر مفتی اولدیغیچون بزم کتابلره احتیاجی بوقدی . بزه ، فرانسزجه بر ائردن فلسفه تاریخی او قوتدی . بوضورتله هم فلسفه وهم فرانسزجه او قوش اولدی .

خواجه فلسفه دن زیاده هیته مراق صارمش ایدی . ایکیده بر ایران سفارتنه قارشی اولان کوچک اوطه یه کیدر ، دورینتله کوشی رصد ایلر ایدی . حتی کونشک لکه لرخی بزه اوراده کوردک . خواجه نک هیته وقوفه بر دلیلده حالا مدرسه گوشه سنده کی کندی اعمال کرده سی عمودی بیطه سیدر . وقیله استانبولده ایکی بیطه وار ایدی . بریسی خواجه تحمینک ، ایکنجیسی ده مکتب حریه اوکنده مشهور ریاضیونمزدن ویدیلی توفیق و بروسه لی قاطیرجی اوغلی مختار پاشا مرحوملرک افقی بیطه سی ایدی . خواجه نی آبدست آلبر و نماز قیلارکن کورمدک ، فقط باشندن صاریقی چیقارماز ، دین علیه برشی سوبله من ایدی .

بز درسنه دوام ایدرکن اورایه ایکی ذات دها کلیردی که بریسی صوکره مبعوث اولان خطاط زاده آق آغا اسماعیل پاشا دیکری ده بیلم که نه دن دولایی Temps کله سنه مراق صاردرمش : « عیس بازارلر ، تان او قورلر ، دیه طوتدورمش بریسی ایدی .

خواجہ نك وقتندن سوكره كندیسی ایله اوج ذات مشغول اولمشر. بریسی مجانندن
محرر محترم شمس الدین سامی بك مرحومدرکه اوزمان نشر ایتمكده اولدینی « هفته »
مجموعه سنده اوراق بر ترجمه حالی یازمشر .

ایکنجینی ادیب اعظم عبدالحق حامددرکه اوزمان نشر ابتدکی مرثیه دن خواجہ بی
توصیف ایدن قسملری شورایه نقل ایده جکم :

شو بویوك كاشانك آلتنده ،

كچنیر برغریب ایدی یالکز

افقر بی نصیب ایدی ، مظلوم

خته لشمس طیب ایدی مرحوم ؛

أولمکه بك قریب ایدی یالکز

قبه پرشانك آلتنده

اوقدر آشنای هیئت ایدی ،

که یاشاردی ، سهاده ، یرده دکل

کوکدهده طالب حقیقت ایدی .

اشتغالاتی ساده یرده دکل

کوکده کی هیئی دکل آنجق

یردهده هیئی سوردی او ذات .

یعنی جمعیتی سوردی هان .

.....
بوکالات ایله ، چوق اولمشر

قوری اککه طویدینی دملر

واری کرات ایله یوق اولمشر

آنی صومیشدی بعض مجرملر

ایکنجی منبعز خواجہ مزك بالذات اثر لیدر . بونلردن دررت رساله بی « قره حصار

متصرف اسبقی صالح بك زاده نادری فوزی ، آدی بریسی نشر ایتدی . بوناشری شخصاً

طانیام ، فقط معارف نظارتندہ مأمور اولدیغنی و فقط بر آرائق منیف پاشا طرفندن
خواجہ مرحومہ اوشاقلقہ ویریلن روم ایلیلی علی کہ ، - خواجہ یہ خدمتی زمانندہ بلکہدہ
اوقومق ارکرہ نرک - علی افندی اولمش و صوکرہ معارف نظارتندہ کتابتہ انتساب ایتمش
وژورنالجیلقلہ نظارت اوراق مدیرلکنہ و بالاسنہ قدر یوکلمش اولان علی غالب بک ایله
آرالی آچیلهرق دایاق ییدیکنی و نظارتہ آیاق باصدیرلمدیغنی ایتمش ایدم . دور حمیدیدہ
بو حالده اولان بو آدم مشروطیت دورندہدہ ظنمہ کورہ ارتجاع تهمیتلہ اعدام ایلمشدی .
ایشته بو زواللی خواجہ مرحومک اثرلرینی الدہ ایتمش علم روح ، اسرار آب و هوا ،
تاریخ تکوین و اساس علم هیئت آدلی دورت اثری ۱۳۱۰ تاریخلرندہ نشر ایتمشد .

بو اثرلر او وقتہ کورہ مهم اولدقلری کبی بو کوندہ ، تاریخ تکوین حقندہ ویردیکی
معلوماتہ ، هنوز چوق برشی علاوه ایلمدیکی جهتلہ مطالعه سندن استفادہ اولنہ بیلیر .
نادری فوزینک دیکر اثرلری وبالخاصہ دیواتندی دہ الدہ ایتمش اولماسی ملحوظدر .
المدیدہ عائلسی طرفندن نشرینہ همت اولنورسہ ایکی محترم اولودہ ممنون اولور .

خواجہ مرحوم کرک تاریخ تکویندہ و کرکہ دیکر اثرلرندہ حقایق علمیه پی آیات
کریمہ ایله تأیید ایتمکده و دائماً معتقد کورنمکده در . صوک منظوم اثری اولان «توبہ نامہ» سی
ایسہ برکا اصلا شہبہ براقاز . بو کوزل منظومہ سی خزینہ اوراق دہ اوزمان انتشار ایلمشدی .
خواجہ نک : « اذا جاء القضاء عمی البصر ، قولنی « اذ عمی البصر جاء القضاء ، شکلنہ
قویدیغنی پک معروف اولدیغندن قضایہ اینا نمدیغنه حکم ایدیله بیلیر .
فلسفہدہ اخلاق خصوصندہ اخوت بشریہ طرفداری اولدیغنی دہ اثرلرندن و حالندن
معلوم اولور .

تحسین افندیکنک صاغلغندہ نشر اولمش « علم روح » عنوانلی اوافق بر اثرینی
کورمش ایدم . یکی فلسفہ میانندہ - اوافق دہ اولہ - بو رسالہ نک قیمتی شہسز
بو یو کدر . بو کون المدہ بولندیغنی ایچون بو باده برشی سوبلیهم . خواجہ مزک یوقاریدہ
صایدیغم مطبوع اثرلرندن باشقہ وولہی Volney ک Loi naturelle آدلی اوافق
بر رسالہ سنیدہ « نوایس طبیعیہ » عنوانیلہ ترجمہ ایتمش و طبع ایتمدیمرک ایچون
بکا ویرمش ایدی . بن رخصت آلامادم . فقط غایب اولتی قورقوسیلہ رسالہ پی استنساخ
ایتمدیمرش ایدم . یازیق کہ خواجہ مزک ال یازمہ سی کہ بزم مدرسه یازیبی دیدیکمز تطلق
قیرمہ سی برشی ایدی ، ضایع اولدی . دیکر نسخہ سنیدہ ضیاعدن قورومق ایچون دارالفنون

کتبخانہ منہ ویردم۔ خواجہ منز بویلہ فلسفہ و ہیئت کبی یوکسک علملرلہ مشغول اولدقلری کبی رشدیہ طلبہ منہ مخصوص برکرہ مجسمہ وجودہ کتیرمش و بونک یازینسی اوزمان پارسدہ بولنان خطاط وحدتی یازمش۔ کرہ اوزرنده کی شوقطه بونی کوستیر۔
 بوکرہ بی شو مقاله بی یازارکن جوق آرادم۔ فقط بولامادم۔ خاطرمدہ قالان ایلک
 و صوک مصرعلرنی یازیورم :

رسم اولندی شکل ارضک صورتی

.....

.....

کلک تحسین ایله خط وحدتی

کرہ مجسمدن ماعدا خواجہ منز برده کرہ سما ترتیب ایله طبع ایتمش، فقط بونی کروی برمقوا اوستنه یاپیشدیرتمه یه پاره یتیشدیره مدیکندن اوله حق که اوتاریخلرده کتابچی دکانلرنده لوحه حالنده ساتیلیر ایدی۔ بو اثرینی اوتهدن بری آرامقده ایکن بحریه ارکان حربیه سندن متقاعد ارباب علمدن رحمی بک افندی خواجہ منزک بوتون اثرلرنی اطاره لطفندہ بولندقلرندن کنیدلرینه بوراده علناً عرض شکران ایلرم۔

خواجہ منزک شعری پک قوتلی ایدی۔ حتی بالبداهه دینه جک صورتده منیف پاشا مرحومه بروزارت تاریخی یازمش ایدی۔ یازیق که یوقاریده کی قطعہ لرندن و برده خزینہ اوراقده کی استحضارندن باشقه برشی المزه کچمدی۔ کرہ سما اوزرنده کی طالمانه منظومه سی ده «خزینہ اوراق» ده موجوددر۔ سامی بکک یازدقلرینه کندی تحقیقاتمزله علاوه ایدم :
 تحسین افندی فیلاتلی مدرسہ عثمان افندیگ اوغلی در۔

مدرسیندن ویدینلی مصطفی افندیگن اجازت آلمش و بونک ارتحالنده شو تاریخی سوبلشدر:

یازلدی اشک تحسین ایله تاریخ

وفات ایتدی ویدینی محقق

عبدالمجید دورنده استانبول ایله غلطه آراسنه فوریلان کوپری ایچون شوبیتی سوبلش:

هذه صراط مستقیم

بین الجحیم والنعم

خواجہ تحسین افندی سفارت امامی اولہرق پارسہ کوندرلش اورادہ فرانسیزجہ ایلہ ریاضیات و ہیئت تحصیل ایتمش، وایلیک آچیلان دارالفنونہ مدیرنصب اولنشددر . مدیرلکی زمانندہ معلمردن مشهور جمالالدین افغانی « نبوت برصناعتدر » دیمہسی دیدی قودی بی موجب اولمش و حکومت یوبازلرک کورولتیسندن قورقہرق دارالفنونی لغو و تحسین افندی بی عزل ایلمشدر .

یوقاریدہ خواجہ بی تکفیر مقصدیلہ کاظم پاشا و پیروانک شعرلر سویلدکلریخی یازمش ایدم . خواجہدہ اونلرہ شوجوابی ویرمش :

بکا بی دین دیدی ارباب غرض
اختیار ایلیہرک کذبہ ہان
بن دخی انلرہ دیندار دیدم
یالانک قارشیلنی اولدی یالان

خواجہنک :

جہالت ملتزم ، کسب کمالدر جنجہ منز بیلدم
الہی جرم تحصیل علمدن توبہلر اولسون
بیئتیدہ غالباً دارالفنون مدیرلکنندن عزلندہ سویلہمشدر .

خواجہ صولدن صاغہ منحنی و مستقیم خطلرہ بین الملل بر الفبہ ترتیبی اوزلر وحنی بعض شکلردہ چیزدی .

خواجہ فلسفہجہ بین المللی اولقلہ اوروپالیلرک اسلامہ تسلطی چکہ منز اونلرک اویانمہسنی دہ ایستردی . بونک ایچون عرفاندہ اسلامی اویارمق و آرالزندہ اتحاد حاصل ایتمک ایچون یازدینی خطبہلرک تورکجہ ، عربجہ ، عجمجہ ، ژاواجہ و سائرہ یہ ترجمہسنی و بونلرک عرفاندہ اوقونمہسنی اوزلر ایدی . کمال اربابی حمایہدن حظ دویان منیف پاشا مرحوم خواجہ یہ ہرکون بر مقدار یمیک تعیین ایتمشدی . ۹۸ تاریخندہ خواجہ آغیرجہ خستہ لاندی ، تبدیل ہوا ایچون پاشانک ارن کویندہ کی کوشکنہ نقل اولندی . اورادہ ایکن نظم ابتدیکی استفسارنامہسی اوزمان منیف پاشانک صحابتی ایلہ انتشار ایدن خزینہ اوراقک $\frac{1}{4}$ مایس ، نومرو ۳ دہ نشر ایلدی .

خواجہ تحسینک سوکختہ لئی اٹھانندہ «روح» حقندہ یازدینی بر مقاله خزینہ فنونندہ
نشر ایڈلشدر (ص ۱۰۲) و بونک مابعدینہ ۱۳۷ نجی صحیفہدہ دوام اولشدر .

بومقالہ خواجہ نک وفاتندن اول پرزریندہ ۱۹ نیساندہ کچریدیکی آغر برخستہلق
ایچندہ یازلدینی مجموعہ نک ۳۴۳ نجی صحیفہ مندہ کی سوک قمدہ آ کلاشلیور .

بومقالہ نک همان آرقہ مندہ مجموعہ نک محرری اولان محمود جلال بکله خواجہ نک
وفاتندن برکون اول وقوع بولان بر ملاقاتی نشر ایڈلشدر .

بومکالمہدہ خواجہ نک کنڈیسی ایچون مختلف ییلردہ عاڈ اوج تاریخ سویلیدیکی وطیبی
سوکنجینک اصابت ابتدیکی آ کلاشلیور . یازیق کہ جلال بک بوتاریخلری نشر ایٹشدی .

محمود جلال الدین بک ایله وفاتندن بر کون اول وقوعه کلن بر ملاقاتندہ خواجہ

شویله دیور :

«کاشکہ یکریمی اوج سنہ اول اوغرا دیغم خستہ لقدن اولیدم . بنم وطنم کہ قوللری
برلین سجیمیه باغلی بر بی کناهدر . اغیار الندہ میدان سیاستدہ بولندینی ساعتدہ
بویله بر مفرح کوشکده [۱] فراش تن بردری ایچندہ جان ویردجکم - فناوقدہ اوله جکم»

نجیب عاصم

